

Сергій СИДОРОВ

доктор історичних наук, професор

Національний університет оборони України

(Київ, Україна)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1961-4251>

Електронна пошта: Sydorov@ukr.net

**ОБМАН СТРАТЕГІЧНОГО МАСШТАБУ –
80 РОКІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЙНОЇ ОПЕРАЦІЇ
ІЗ МІСТИФІКАЦІЇ ТА ОБМАНУ ПРОТИВНИКА «БОДІГАРД»**

У статті розглядається та аналізується комплекс заходів, розроблених та здійснених союзниками по антигітлерівській коаліції під час підготовки та проведення спеціальної дезінформаційної операції із містифікації та обману «Бодігард», що за масштабом заходів та результатами мала стратегічне значення. План операції передбачав послідовне проведення шести великих та більше 30 операцій оперативного-тактичного рівня із дезінформації противника. Операцію проводили за трьома основними напрямками: поширення неправдивих відомостей про час і місце наступу військ Союзників, створення у районах Британських островів неправдивих ознак зосередження військових частин і військової техніки, взаємодія з Генеральним штабом Червоної армії із питань дезінформації противника. До операції залучали подвійних агентів, технічні засоби розвідки та дипломатичні канали, а також здійснювали візуальний обман повітряної розвідки противника. Головною з них була операція «Фортитюд» («Стійкість»), що складалася з двох операцій: «Фортитюд Північ» та «Фортитюд Південь». В інтересах операції «Бодігард» Генеральний штаб Червоної армії проводив операцію з дезінформації противника під кодовою назвою «Напад». Проведений комплекс заходів досягнув поставленої мети. Союзникам вдалося ввести в оману вище військово-політичне керівництво Німеччини щодо терміну початку вторгнення, району висадки військ на Європейський континент та їх бойового складу.

Ключові слова: операція «Бодігард», «Фортитюд», «Напад», введення в оману, Лондонська контролююча секція (LCS), фальшива арія FUSAG, подвійні агенти.

Постановка проблеми. Автор знаменитого трактату про воєнну стратегію «Мистецтво війни», китайський стратег і мислитель Сунь-цзи ще у VI столітті до н.е. сформулював стратегему про те, що «Усе ведення війни базується на хитрощах» (Сунь-цзи. 2016, с. 17). Полководці усіх часів та народів для досягнення перемоги використовували обман як спосіб введення в оману противника. Друга світова війна в цьому плані не була винятком, збагативши воєнне мистецтво багатьма прикладами.

Йдеться про операцію «Бодігард» – одну з неперевершених за масштабом та значенням спеціальну дезінформаційну операцію з містифікації та обману, розроблену та проведену союзниками по антигітлерівській коаліції для прикриття масштабних заходів, пов'язаних із відкриттям другого фронту в Європі влітку 1944 року.

Початок проведення стратегічної морської десантної операції «Оверлорд» («Володар») 6 черв-

ня 1944 р. ознаменував відкриття другого фронту в Європі, що стало однією з визначальних подій Другої світової війни. Разом з тим воювати на Європейському континенті союзники почали ще роком раніше, 10 липня 1943 р. на Сицилії.

Рішення про його відкриття було прийнято на Тегеранській конференції у грудні 1943 року (Громько, А. А. (глав. ред.). 1978, с. 173). Безпосередня підготовка операції тривала майже півроку, ставши плодом копіткої та наполегливої праці англо-американських союзників. Масштаб операції був грандіозний.

Для участі в Нормандській десантній операції було залучено великі союзні експедиційні сили у такому складі: понад 2 млн 876 тис. осіб, близько 10,9 тис. бойових (3 467 важких і 1 645 середніх та легких бомбардувальників і торпедоносців, 5 049 винищувачів і 698 інших бойових машин) і 2,3 тис. транспортних літаків; 1 213 бойових кораблів і катерів (у тому числі шість лінкорів, два

монітори, 22 крейсери, 93 есмінці, 159 легких кораблів), 4 126 десантних суден та висаджувальних засобів, 736 допоміжних суден, 864 торгових судна (Окончание войны в Европе...).

Щоб приховати істинні наміри, ввести противника в оману щодо часу, місця форсування Ла-Маншу, кількості військ та бойової техніки, призначених для форсування через пролив, забезпечити високі темпи прориву оборони противника у Нормандії, був розроблений та проведений масштабний комплекс заходів із дезінформації розвідки та командування противника. Іншими словами, було сплановано та майстерно проведено операцію з обману противника стратегічного масштабу. Незважаючи на те, що події відбулися 80 років тому, вони не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Аналіз літератури. Тривалий час операція «Бодігард» була огорнута завісою таємниці. Значна частина документів і досі мають обмеження доступу. Але поступово обмеження знімають, деякі основні заходи отримують висвітлення. Особливо цікавими стали публікації безпосередніх учасників тих подій. Заслугує на увагу праця колишнього Королівського морського піхотинця, фахівця з розвідки Девіда Абрутата (Abrutat, D. 2019), який на основі розсекречених цілком таємних документів, щоденників, листів та особистих свідчень деяких із небагатьох ветеранів розкриває зміст та характер таємних розвідувальних місій, що увійшли у планування «Дня Д». Серед них: перехоплення сигналів розвідки, агентурні операції, організовані 15-ю флотилією, таємна робота водолазних груп X-Craft і COPP (Combined Operations Pilotage Party), які прочісували узбережжя Нормандії.

Не менш цікавою є книга Роджера Хескета (Hesketh, R. 2000) «Стійкість: кампанія з обману в день Д», основою для якої став внутрішній звіт британської урядової контррозвідки, написаний наприкінці війни. Автор описує свій власний досвід організації маскувальних заходів під час операції «Фортитюд».

Ентоні Браун (Brown, A. 1975) розглядає операції розвідки і контррозвідки Союзників під час Другої світової війни, описує шифрувальну машину, яку застосовували для злому німецьких кодів, а також тактику, хитрощі та обман, використані для забезпечення успішного вторгнення в Нормандію.

Провідний військовий історик Джонатан Гоун (Gawne, J. 2014) у своїй книзі описує діяльність 23-го спеціального загону США, що взяв участь

у 22-х операціях із дезінформації німецької армії, зміст роботи якого стало можливим розкрити лише через 50 років. Формування включало підрозділ дезінформації для передачі фальшивих радіосигналів, інженерно-маскувальний підрозділ для встановлення резинових муляжів танків та вантажівок, бойовий інженерний підрозділ для будівництва вогневих точок та забезпечення безпеки, а також роту звукового обману, що вводила в оману німецькі пости прослуховування аудіозаписами зі звуками руху танків, будівництва мостів тощо. Саме цій загін був єдиним тактичним дезінформаційним підрозділом американської армії у роки Другої світової війни, що поєднував усі аспекти дезінформації.

Особливо місце займає книга Майкла Ховарда (Howard, M. 1990) «Стратегічний обман у Другій світовій війні», у якій автор пояснює як британці зуміли обманути німців щодо стратегічних намірів Союзників та змусити їх значно переоцінити ресурси союзних сил.

Джон Латимер (Latimer, J. 2001) у книзі «Обман на війні» документує чисельні приклади обману, виразно показує наскільки простими були деякі трюки та застосовані технології, що поєднували фіктивний радіотрафік, віртуальні зображення, а також запахи. Автор переконливо доводить, що обман – законна тактика на війні.

Дослідження Джошуа Левіна (Levine, J. 2011) «Операція Фортитюд: історія шпигунської операції, що врятувала День Д» – це історія інтриг, особистої драми, новаторських методів, внутрішнього спротиву та удачі, подвійних агентів, «чорних радіопередач», фантомних армій, розшифровок «Ультра» та фіктивних парашутних десантів. Завдяки поєднанню цих різноманітних прийомів вдалося створити хибне уявлення масштабного вторгнення союзників у Па-де-Кале. Автор показує механізм створення великої містифікації Другої світової війни.

Інший автор, Джон Мастерман (Masterman, J. 1972) був головою «Комітету XX» (назва походить від числа 20 у римських цифрах: «XX» (тобто подвійний хрест) у роки Другої світової війни. Його книга «Система подвійного хреста у війні 1939–1945 років» – це розповідь про подвійних агентів, обман та контррозвідку, що зіграли ключову роль у перемозі у «День Д». Це – офіційний звіт для MI-5, написаний у 1945 р. І вперше опублікований у 1965 р. із дозволу британського уряду. У звіті ретельно описана робота Союзників із ворожими агентами та проникнення британців у нацистські шпигунські мережі.

У цілому, варто зазначити, що у повоєнний час у США та Великій Британії не лише військові історики, а й письменники, журналісти та кінорежисери цікавилися цією темою. У своїх працях, присвячених операції «Бодігард», вони ретельно описували дрібні деталі підготовки та проведення дезінформаційних заходів з боку союзників, але зовсім не згадували, що у розробленні плану операції та його реалізації безпосередню участь брав і Генеральний штаб Червоної армії та радянська військова розвідка. Завдяки їх роботі були своєчасно розроблені та проведені десятки самостійних й маловідомих сьогодні, але погоджених із командуванням армій Великої Британії та США дезінформаційних заходів, що доповнювали обманні зусилля із введення розвідки противника в оману щодо напрямків головних ударів на Західному та Східному фронтах.

Російський дослідник В. Лота (Лота, В. 2014) на основі розсекречених радянських та британських документів здійснив спробу вперше розповісти про взаємодію Генерального штабу Червоної армії та радянської військової розвідки із представниками британського командування під час розроблення та реалізації плану «Бодігард», що дало змогу вести в оману Гітлера та його генералів і забезпечити успішне проведення операцій «Оверлорд» та «Баграціон», наблизити закінчення Другої світової війни.

Метою статті є розкриття сутності, змісту та особливостей операції із містифікації та обману противника «Бодігард», підготовленої та успішно реалізованої завдяки сумісним зусиллям та взаємодії союзників по антигітлерівській коаліції.

Виклад основного матеріалу. Планування операції із дезінформації противника почалося в Лондоні у січні 1944 року. Проект плану операції, що отримала кодову назву «Бодігард» (англ. «Bodyguard»), був розроблений британськими фахівцями (Donovan, M. 2002, p. 2), які входили до складу секретного підрозділу «Лондонська контролююча секція» (LCS), яку очолював підполковник Джон Беван. Оперативне планування основної частини операції «Бодігард», обману для прикриття висадки у Нормандії 1944 р., було доручено Ops (B) – відділу планування військової дезінформації Союзників, що очолював полковник Ноель Уайлд.

Назву операції пов'язують із висловлюванням британського прем'єр-міністра Вінстона Черчилля, про те, що «Правда настільки дорога, що їй завжди потрібний охоронець – брехня» (Грін, Р. 2017).

Процес розроблення плану операції «Бодігард» представляє значний інтерес із різних причин. Під час створення плану співробітники відділу LCS виявили не тільки свої творчі здібності та вміння створювати складні комбінації, а й глибоке знання основних прийомів дезінформації противника. Більш того, вони володіли розвиненим просторовим мисленням, добре вивчили психологічні особливості особистості Гітлера, знали подробиці його відносин із представниками вищого німецького командування і у деталях уявляли собі «головоломку», яку їм належало створити. Мабуть, не випадково до складу відділу LCS включили письменника, автора детективів, який розробляв і описував у своїх літературних творах складні ситуації (Лота, В. 2014, с. 80).

План «Бодігард» мав приховати зосередження значної кількості військ, бойової техніки та транспортних засобів. Продуманий до дрібниць план дезінформації міг бути втілений лише, якщо його розробникам вдасться приховати те, що приховати було практично неможливо, видати дійсне за несправжнє, а неправдиве зробити дійсним.

Організаторам операції необхідно було відвернути увагу вищого німецького керівництва від Нормандії і створити враження, що насправді англо-американські сили планують провести операцію у районі протоки Па-де-Кале, що, на перший погляд, було цілком виправдано – найвужча ділянка протоки, придатні умови для висадки десанту та інші переваги. Водночас для відволікання уваги німецької розвідки від протоки Па-де-Кале належало переконати противника в тому, що нібито на початку літа 1944 р. розпочнуться спільні операції англійських і радянських військ у Норвегії та на Балканах.

Привертаючи увагу німецької розвідки до Норвегії та Балкан, розробники плану «Бодігард» мали на меті переконати противника розосередити найбільш боєготові наземні сили одночасно на кількох напрямках, віддалених один від одного на значні відстані, там де вони можуть завдати найменшої шкоди операціям «Оверлорд» (вторгнення в Нормандію) і «Енвіл» (вторгнення у Південну Францію) та операціям на російському фронті (Taveres, E. S. 2001, p. 14).

Ця обставина позбавила б німецьке командування можливості оперативно перекидати резерви із однієї ділянки фронту на іншу, що створило б сприятливі умови для висадки військ Союзників у Нормандії.

Головна мета операції полягала у тому, щоб гарантувати, що німці не збільшать присутність

військ у Нормандії, створюючи видимість появи союзних військ в інших місцях. Після вторгнення (6 червня 1944 р.) план полягав у затриманні прибуття підкріплень, переконавши німців, що ця висадка була просто диверсійним нападом.

Різноманітність можливих операцій Союзників мала викликати у вищого німецького командування невизначеність щодо майбутньої літньої кампанії і напрямків головних ударів. Таким чином, планувалося заплутати розвідку противника і, використовуючи різні способи дезінформації, змусити німецьке керівництво повірити у те, у що воно ніколи б не повірило.

Операцію «Бодігард» проводили за трьома основними напрямками: поширення неправдивих відомостей про час і місце наступу військ Союзників, створення у районах Британських островів неправдивих ознак зосередження військових частин і військової техніки, взаємодія з Генеральним штабом Червоної армії щодо дезінформації противника (Лота, В. 2014, с. 67).

План операції «Бодігард» визначив:

- райони, до яких мають бути прикуті значні сили противника до літа 1944 р., а саме: а) Північна Італія, Південна Німеччина; б) Південно-Східна Європа; в) Скандинавія;
- заходи введення противника в оману щодо дати початку операції «Оверлорд» і «Енвіл» (первинна кодова назва плану вторгнення союзних англо-американських військ до Південної Франції у 1944 р.), а саме: а) навіювати противнику, що бойові дії Союзники почнуть не раніше кінця літа 1944 р.; б) початок літнього наступу Червоної армії – не раніше кінця червня 1944 р.;
- пропозиції радянському командуванню щодо проведення низки заходів із підготовки до наступу Червоної армії на Балкани через бережжя Болгарії та Румунії, а також демонстрації загрози Північній Норвегії чи Фінляндії;
- способи досягнення мети: передислокація військ, маскування, радіотелеграфна дезінформація, а також використання дипломатичних каналів Швеції та Туреччини, організація витоку інформації, розповсюдження чуток і застосування методів політичного тиску (Лота, В. 2014, с. 214).

План передбачав послідовне проведення більше 30 операцій оперативного-тактичного та тактичного рівня із дезінформації противника (Dopovan, M. 2002, р. 3). Головною з них була операція «Фортитьюд», директиву на розроблення якої видав генерал Ейзенхауер 26 лютого 1944 року.

Операція складалася з двох самостійних частин: перша – «Фортитьюд Північ» мала на меті переконати німців, що вторгнення Союзників у 1944 р. відбудеться через Норвегію, відповідальний – Головнокомандувач Шотландського командування; друга – «Фортитьюд Південь» була розроблена для того, щоб переконати Гітлера і його оточення, що основним місцем вторгнення у Францію буде Па-де-Кале, а інші потенційні місця вторгнення, такі як Нормандія, були лише відволікаючими маневрами, відповідальні – Об'єднаний комітет начальників штабів і 21-а група армій (Операція «Фортитьюд». 2016).

Загалом ця операція мала відвернути увагу німецького командування від Нормандії, де планувалося основне вторгнення Союзників, скувати сили противника і позбавити його можливості оперативно перекидати війська у район реальних дій англо-американських військ.

Для реалізації основних заходів передбачалося використання п'яти основних каналів розповсюдження хибної інформації: фізичний обман створенням неіснуючих збройних формувань через підроблену інфраструктуру та обладнання, таких як надувні гумові танки і фанерна артилерія; контрольовані витоки інформації через дипломатичні канали; імітація існування реальних бойових формувань через бездротовий обмін; використання контрольованих Союзниками німецьких агентів (Операція «Фортитьюд». 2016).

«Фортитьюд Північ» мала імітувати підготовку до вторгнення у Норвегію. Щоб звернути увагу вищого командування Німеччини на цей напрямок, передбачалося розгорнути диверсійну роботу на території Норвегії, активізувати дії сил норвезького опору, завдати ударів по оборонних спорудах за допомогою бомбардувальної авіації і багато іншого. Дипломатичними каналами британської місії у Швеції, Іспанії та Туреччині планувалося поширити відомості, розроблені співробітниками LCS у рамках операції «Графхем» і «Роял Флаш», що включали дипломатичні ініціативи Союзників щодо цих нейтральних країн (The grand deception around D-Day...).

Британський уряд звернувся до шведського уряду з проханням надати літакам Королівських ВПС право на заправку паливом на шведській території у разі вимушеної посадки на шведські аеродроми після виконання завдань над територією, зайнятою німецькими військами. Для цього планувалося доставити необхідну кількість палива, що також потребувало дозволу від шведського уряду. Крім того, англійці вимагали надання

своїм пілотам можливості здійснювати дрібний ремонт пошкодженої техніки та права перебувати на території нейтральної Швеції до 48 годин. Ще однією вимогою було надання права британським цивільним літакам приземлятися на військових аеродромах Швеції, що давало змогу літати поза зоною дій німецьких винищувачів. Лондон також запропонував Стокгольму надати майже 4 тис. норвежців, які мешкали на території Швеції, право безперешкодного виїзду з її території для участі в операції по звільненню Норвегії від німецьких загарбників. Планувалося також звернення до шведського міністерства іноземних справ із проханням надати групі британських фахівців право прибути до Швеції для організації перекидання продовольства, необхідного для потреб населення Норвегії після вигнання з її території німецьких військ. Пропонувалося також надати літакам розвідувальної авіації ВПС Великої Британії право здійснювати безперешкодні прольоти над територією Швеції для виконання завдань над Норвегією. Запити до Туреччини та Іспанії стосувалися закриття турецьких територіальних вод для німецьких кораблів і використання іспанських портів для евакуації поранених.

Радянські дипломати отримали вказівку по своїх каналах сприяти реалізації цих пропозицій, але при цьому радянські дипломати не були посвячені в план операції «Бодігард» (Лота, В. 2014, с. 92).

Для демонстрації підготовки до вторгнення у Норвегію планувалося створити у Шотландії вигадану британську 4-ту армію, чисельністю у чверть мільйона осіб, позначити зосередження її військ, демонструвати у засобах масової інформації витік відомостей про ці війська та їхнє призначення. Насправді до складу армії входило не більше 400 зв'язківців, які здійснювали симуляцію радіопереговорів між вигаданими армійськими формуваннями у рамках операції «Скай» (Операція «Фортитюд». 2016).

Вважається, що операція «Фортитюд Північ» досягла своєї мети, адже наприкінці весни 1944 р. вище німецьке командування було змушене виділити 27 дивізій для оборони Норвегії та Данії (Dopovan, M. 2002, р. 6).

Головна мета операції «Фортитюд Південь» полягала у тому, щоб створити у Гітлера впевненість, що союзні війська готуються до надання допомоги Франції та планують перекинути свої війська через Ла-Манш у найвужчій його частині – районі Па-де-Кале.

Для надання правдоподібності цим намірам було сформовано фіктивну 1-шу армійську гру-

пу США (FUSAG), відомості про яку розповсюджували різними каналами так, щоб вони стали відомі німецькій розвідці. Поширювані чутки мали містити конкретні відомості про командувача групою генерал-лейтенанта Джорджа С. Паттона, її склад, чисельність, озброєння. Фіктивна армія мала нараховувати близько мільйона солдатів і офіцерів, переважно армії США. Інформаційне забезпечення сил FUSAG мало здійснюватися в рамках операції «Квіксільвер» (Operation Quicksilver (ii)), що складалася з шести окремих планів.

Перший план детально описував висадку 1-ї армійської групи у портах південно-східної Англії, другий – план радіообману, розроблений, щоб вказати «переміщення» формувань із їхніх справжніх місць розташування у південно-східну Англію; третій – був демонстрацією фіктивних десантних суден, включно з супутнім імітаційним бездротовим рухом і позначенням доріг та спеціальних зон; четвертий – повітряним планом, включно з тактичним бомбардуванням прибережних зон Па-де-Кале і залізниць безпосередньо перед днем «Д»; п'ятий – демонстрував підвищену активність навколо Дувра; шостий – нічне освітлення для імітації активності в портових зонах, де перебували фіктивні десантні судна.

Для FUSAG виділили кілька реальних підрозділів армій США та Канади. Підрозділ зв'язку армії США отримав вказівку надсилати фальшиві радіоповідомлення по ланцюгу командування з деталями тренувань та імітації висадки на пляж.

Основні сили вторгнення у Па-де-Кале і Норвегію були арміями, що склалися з надувних танків і дерев'яних літаків (Операція «Бодігард»: самая масштабная и изобретательная... 2021).

Оскільки територія південно-східної Англії була під наглядом німецьких військово-морських, повітряних та берегових частин, то для переконливої розповіді знадобився фізичний обман. Великі наметові містечка були побудовані у відкритих полях. Хоча там ніхто не жив, кухонні плити продовжували горіти і диміти. Грунтові дороги, що вели в нікуди, були прокладені у лісі, але з повітря вони виглядали так, наче ведуть до прихованих складів боєприпасів, штабів або перевалочних пунктів.

Цілі «батальйони» надувних танків, гармат і вантажівок, розташованих на великій площі, склалися з гуми та полотна навколо металевого каркаса, і їх можна було надутися за 30 хвилин. Також із полотна та дерева були побудовані великі десантні кораблі, що «плавали» завдяки по-

рожнім бочкам з-під олії. Кожну машину збирали 30 людей за шість-сім годин, і 250 таких спусти-ли на воду уздовж південно-східного узбереж-жя Франції. Крім того, на узбережжі біля Дувра побудували фальшивий склад пального – із де-рев'яних дошок, будівельних риштувань і старих каналізаційних труб. Із висоти 20 000 футів він виглядав, як справжній (Даунінг, Т. 2024).

Ніч надала унікальні можливості для реалі-зації фізичного обману – через гучномовці від-творювали записи шуму з авіаційних двигунів, зроблені завчасно. Автомобільні фари встанов-лювали на візках, що їздили вночі по фальшивих злітно-посадкових смугах, імітуючи зліт і посад-ку літаків для розвідувальних літаків люфтваф-фе. Для позначення цих аеродромів, на яких вдень стояли «справжні» літаки, зроблені лише з брезенту і трубок, використовували спеціальні ліхтарі, що називалися «Qlights». Було створено 65 оманливих об'єктів, що зображували аеродро-ми, порти і місця збору, щоб надати докази ді-яльності FUSAG і відволікти німецькі бомбарду-вальники від справжніх місць базування літаків (Dopovan, M. 2002, p. 10).

Другою частиною плану «Бодігард» була опе-рація «Айронсайд», що передбачала передачу противнику неправдивих відомостей про те, що вторгнення союзних військ почнеться у західній частині Франції американськими військами, пе-рекинутими зі США та Азорських островів. Кон-кретною метою «Айронсайд» було скувати 17-ту дивізію СС і 11-ту танкову дивізію, розгорнутих на півдні Франції (Operation Ironside). План був повністю реалізований через подвійних агентів без підтримки фізичного обману.

Третя частина – операція під кодовою назвою «Коперхед» (Operation Copperhead) спрямову-валася на демонстрацію можливого вторгнення англійських військ через Середземне море під командуванням британського генерала Б. Монт-гомері. Щоб привернути увагу німецької розвід-ки, у травні 1944 р. було широко розрекламовано візит командувача 21-ї групи армій Союзників генерала Бернарда Монтгомері до Гібралтару і Північної Африки, але його роль виконував ав-стралійський актор М. Е. Кліфтон-Джеймс, а сам командувач займався підготовкою військ до висадки у Нормандії (операція під кодовою наз-вою «Нептун»). Це мало натякнути німцям, що вторгнення заплановано здійснити дещо пізніше, оскільки воно навряд чи відбудеться за відсутно-сті Монтгомері.

Четвертою частиною задуму «Бодігард» була операція «Цепелін» (Operation Zeppelin), суть якої полягала в тому, щоб привернути увагу Гітлера до Балкан, де англо-американські війська наприкін-ці весни 1944 р. нібито мали почати наступ. Мета операції – змусити німецьке командування зняти частину своїх боєготових дивізій із укріплень ат-лантичного валу і перекинути їх до Болгарії.

Операція була спланована і реалізована за допомогою візуального обману і дезінформації, проводилася в п'ять етапів з лютого по липень 1944 року. Історія, що стоїть за кожним етапом, розвивала різні загрози вторгнення у Грецію, Ал-банію, Хорватію, Туреччину, Болгарію і Фран-цію, а умовна британська 12-та армія готувалася до висадки морського десанту з Північної Афри-ки на Балкани за підтримки радянського сухопут-ного вторгнення в Албанію і польських військ, розгорнутих із Італії.

Подвійні агенти передавали повідомлення про пересування військ. Створювалися фіктивні фор-мування в Італії та Лівії, велися радіопереговори і пошуки місцевих гідів і карт, як при підготовці до справжнього вторгнення.

Відомості розвідки про наростання загрози з боку англійських військ у Греції, перспектива окупації англо-американськими військами Італії та вихід її з війни, а також реальна загроза захо-плення румунських нафтових підприємств ра-дянськими та британськими військами виклика-ли у Гітлера надзвичайне занепокоєння. З огляду на важливість для німецької армії постачань із Румунії нафтопродуктів, фюрер наказав напра-вити туди частину резервів, послабивши оборон-ні можливості німецьких військ, дислокованих у Нормандії.

«Цепелін», переконавши німців у загрозі не-великих вторгнень, досягла своєї головної мети – скувати німецькі війська (25 дивізій) у регіоні до вторгнення в Нормандію.

Таким чином, операції «Фортитюд», «Ай-ронсайд», «Коперхед» і «Цепелін» й три десятки операцій тактичного масштабу, що вирішували окремі завдання і посилювали кожен з перших чотирьох, становили досить заплутану мережу. Частина з цих секретних операцій мала створити у німецького командування хибне уявлення про місце і терміни майбутнього вторгнення Союзни-ків. Інші операції мали змусити його зняти части-ну дивізій із західного напрямку, перекинути їх до Норвегії та на Балкани, і таким чином посла-бити оборону в Нормандії, де планували висадку експедиційних військ.

План операції «Бодігард» відрізнявся від інших операцій своїм стратегічним розмахом. Він охоплював простір від Північної Норвегії до Чорного моря і залучав значну кількість різноманітних сил, засобів і способів введення противника в оману. Планувалося використовувати перевірені способи стратегічного обману: перебільшення сил армії, створення вигаданих військових з'єднань, залучення подвійних агентів і деякі інші технічні прийоми (Лота, В. 2014, с. 69).

Про те, які прийоми використовували співробітники відділу LCS, докладно розказано в роботах англійських і американських авторів, які й сьогодні продовжують ретельно вивчати цю операцію, вважаючи її значним досягненням воєнного мистецтва.

Співробітники відділу LCS вміло поєднували різні прийоми військової хитрості, спочатку передали німецькій розвідці достовірні відомості, а потім і вигадані факти. Вміло маніпулюючи ними, британці створили систему «контрольованого витоку» інформації, змусили противника повірити у те, чого насправді не було (Taveres, E.S. 2001, р. 5).

Особливу роль в обмані противника відіграла спеціальна група британських розвідників і контррозвідників «Комітет XX», який керував діяльністю агентів німецької військової розвідки, виявлених британською контррозвідувальною службою (MI5), і які працювали під її контролем (Лота, В. 2014, с. 70).

Навесні 1944 р. «Комітет XX» приєднали до відділу LCS, і його можливості були використані для передачі в Берлін дезінформації стратегічного характеру, пов'язаної з підготовкою вторгнення військ Союзників у Нормандію.

За оцінкою британських дослідників, найважливішу роль у передаванні німецькій розвідці неправдивих відомостей відіграв іспанець Хуан Пуйоль Гарсія, агент під псевдонімом Гарбо (Donovan, M. 2002, р. 11), який керував агентурною групою у складі 27 агентів, які також перебували під контролем британської контррозвідки. Ключовими подвійними агентами британської розвідки були Наталія Сергєєва (псевдонім «Скарб»), Душан Попов («Трицикл»). Дані про підготовку вторгнення до Норвегії та підготовку 4-ї британської армії поширили подвійні агенти Джон Моу (псевдонім «Матт») і Тор Глад («Джефф»), які працювали на MI5. Неправдиву інформацію передавали через подвійного агента абвера Брута, офіцера польських ВПС, завербованого німецькою розвідкою та переверованого

британцями (Операция “Бодигард”: самая масштабная и изобретательная...2021).

Різними каналами співробітники відділу LCS розповсюджували відомості про нібито реальні дії командування Союзників. Агенти німецької розвідки, які діяли у Нью-Йорку, Стамбулі, Стокгольмі, Лісабоні та інших містах, направляли у штаб відомості про підготовку англо-американських військ до форсування каналу Ла-Манш. Розрахунок був на те, що відомості одного агента підтверджувалися інформацією, що ставала відомою іншому джерелу або кадровому розвіднику. Цей змодельований відділом LCS інформаційний потік відомостей вводив в оману керівництво німецької розвідки, вище командування вермахту та особисто Гітлера.

Використання можливостей подвійних агентів для введення противника в оману було лише одним зі шляхів передачі у Берлін неправдивої інформації.

Другим, не менш ефективним, способом обману противника було використання радіозв'язку між штабами з'єднань, що нібито концентрувалися у районах майбутніх бойових дій. Інтенсивний радіообмін між штабами союзних військ в умовах постійного контролю ефіру німецькою радіорозвідкою викликав пильну увагу до місць дислокації штабів, що мали керувати діями сил вторгнення.

Третім напрямом, що мав забезпечувати успіх операції «Бодігард», було радіоперехоплення повідомлень, якими обмінювалися штаби німецької армії, і їх дешифрування. Співробітники британської дешифрувальної служби у штаб-квартирі в Блетчлі-парку, неподалік Лондона займалися дешифруванням, перекладом і аналізом відомостей, перехоплених із німецьких каналів зв'язку. До кінця війни штат співробітників налічував майже 10 000 осіб. Про те, що британські зломщики кодів отримали можливість читати секретні повідомлення, зашифровані на машині «Енігма», у Берліні не здогадувалися. Ця обставина була ще однією важливою умовою, що мала забезпечити успіх операції «Бодігард» (Лота, В. 2014, с. 73).

Британці контролювали не лише інформацію, що надходила до німців, а й мали можливість визначати точний ступінь віри німців у правдивість отриманої інформації. Це було пов'язано з двома факторами: по-перше, британська розвідка повністю контролювала усіх німецьких агентів в Англії, по-друге, мала можливість читати зашифровані німецькі повідомлення, часто так само швидко, як і їхні адресати (Donovan, M. 2002, р. 6).

Організацію візуального обману противника здійснювали силами Комітету спеціальних операцій і підкріплювали реальними діями британських військ. Згідно з планом «Бодігард» до Норвегії закинули кілька груп британських командос, у завдання яких входило проведення на норвезькій території диверсійних операцій проти німецьких військових об'єктів, що не залишилося поза увагою вищого німецького командування.

Численні обманні візуальні прийоми, пов'язані з імітацією та демонстрацією діяльності фальшивої армії FUSAG, іншої інфраструктури і військ за допомогою надувних макетів, хибних об'єктів виправдали себе – проведені заходи мали успіх. Вони привертали увагу німецької бомбардувальної авіації, і вона не помічала активної підготовчої роботи до форсування каналу Ла-Манш у районі французької Нормандії, де реально йшла інтенсивна підготовка до операції «Нептун», що була частиною операції «Оверлорд».

Під час проведення операції «Фортитюд Південь» широко використовували технічні засоби. Імітували активний радіообмін між штабами армій, що входили до складу FUSAG. Повідомлення, що передавалися, кодували слабо захищеними шифрами та кодами, що могли бути легко розкриті німецькими дешифрувальниками. Із цих повідомлень німецька розвідка отримувала відомості про перекидання військ, їх концентрацію, навчання, що проводилися, підготовку переправних засобів та іншу важливу розвідувальну інформацію. Як канал дезінформації використовували мережу військової поліції, яка у своїх доповідях повідомляла штабам про затримання п'ятих солдатів та частинам їх приписання (Лота, В. 2014, с. 138).

Певною мірою використовуючи можливості англійської радіорозвідки, відділ LCS здійснював контроль за ефективністю проведених обманних заходів і трюків. Широкого застосування набули технічні обманні новинки, зокрема в операціях «Титанік», «Гліммер» і «Таксабл», що становили повітряний та морський компоненти операції «Бодігард».

Повітрянодесантна компонента операції «Фортитюд Південь» була реалізована під час операції «Титанік» – серії із чотирьох відволікаючих маневрів тактичного масштабу, проведених фахівцями британської Спеціальної повітряної служби і Королівськими військово-повітряними силами у районі Карантана в окупованій німцями Франції, по введенню німців в оману, змусивши їх повірити, що Союзники готуються до великої повітряної висадки у цьому районі (6–10 червня 1944 р.).

- «Гліммер» і «Таксабл», за допомогою відбивачів «Window» (метод створення перешкод радарам смужками фольги), що скидалися з літаків над Ла-Маншем, а також чотирьох ескадрилій королівських ВПС та 18 катерів ВМС, що буксували повітряні кулі з апаратурою «Moonshine» для створення перешкод і стандартне бездротове обладнання (для передачі фальшивого трафіку), імітували наближення великого флоту висадки морського десанту на узбережжя Франції у районі Пад-де-Кале;
- «Повітряна сигара» – система радіоелектронної протидії часів Другої світової війни для глушіння радіостанцій люфтваффе «земля-повітря» була спрямована на радіоелектронне придушення засобів системи управління ППО вермахту до початку та під час висадки військ у північно-західній Франції шляхом впливу на їхні приймальні радіоелектронні прилади радіоперешкод;
- «Титанік» – висадка невеликих груп спеціального призначення SAS і 500 фіктивних парашутистів у районах, віддалених від пляжів висадки «Нептуна» для «Оверлорд», щоб переконати німців, що вторгнення поширюється на більшу територію, і таким чином відвести війська з фактичної зони вторгнення.

Манекени-муляжі парашутистів (кодова назва «Руперти») (Moody, S. 2019) мали порожні голови, руки і ноги з мішковини, в які були вмонтовані невеликі вибухові речовини із годинниковим механізмом не лише для знищення манекена, а й для імітації солдата, який спалює свій парашут. Шумовий генератор, так званий «Шилохвіст», імітував тріск пострілу гвинтівки і був прикріплений позаду парашута. Операція «Титанік I» імітувала висадку однієї повітрянодесантної дивізії на північ від р. Сени. Метою операції було відвернути резерви противника з півдня Сени на північ. Було скинуто 200 муляжів, а також шумові пристрої та групи Спеціальної повітряної служби, які проводили невеликі атаки і перерізуали комунікації, тим самим посилюючи сприйняття масштабу повітрянодесантної атаки.

До операції «Титанік II», що мала затримати рух місцевих резервів на захід до пляжів висадки Союзників, задіяли 50 муляжів парашутистів і шумоглушників. Операцію «Титанік III» для відвернення німецьких військ від контратаки на південний захід від Кана проводили із такою ж кількістю муляжів і шумоглушників. Вона мала бути виконана спільно з висадкою 6-ї повітря-

нодесантної дивізії. Останньою відволікаючою висадкою була операція «Титанік IV». Планувалося, що вона відверне сили контратаки навколо Сен-Ло на заході. Було використано ще 200 муляжів, доповнених шумоглушниками. Також були скинуті дві групи SAS, щоб посіяти хаос і підтвердити чутки про масову висадку парашутистів (Baker, R. 2007).

Це однією операцією обману, схожою на «Гліммер» і «Таксабл», без повітряного компонента, але з використанням радіолокаційних контрзаходів, була операція «Великий барабан». Спеціальній оперативній групі, що складалася усього з чотирьох моторних катерів захисту гавані, було доручено відволікти увагу на західному фланзі, щоб ще більше заплутати німців щодо реальної ширини району висадки десанту (Operation Big Drum).

«Гліммер», «Таксабл» і «Великий барабан» були складними у виконанні, вимагали координації повітряних і військово-морських сил. Операція «Таксабл», розпочата за поганих погодних умов, не мала бажаного ефекту і не викликала жодної значної реакції з боку німців. Реакція на «Гліммер» була більш багатообіцяючою, адже німці почали вважати, що існує реальна загроза. Водночас немає жодних доказів того, що «Великий барабан» викликав якусь конкретну реакцію.

Операція «Титанік», коли гумові муляжі були скинуті по усій Нормандії, неабияк збентежила німецькі війська. Імітаційні парашутисти додали невизначеності, що виникла в ніч із 5 на 6 червня, коли справжні повітрянодесантні війська висадилися далеко від передбачуваних для цього зон. Відповідно, не було чіткого уявлення про те, якими будуть початкові дії операції «Оверлорд».

Загалом у межах операції «Бодігард» навесні 1944 р. співробітники відділу LCS і Комітету спеціальних операцій провели 35 операцій і обманних заходів різного рівня. Усі вони були спрямовані на досягнення головної мети – знизити можливості вищого німецького командування адекватно реагувати на виникаючі загрози вторгнення англо-американських військ у межі континентальної Європи (Donovan, M. 2002, p. 3).

У рамках операції «Бодігард» з боку Червоної армії планувалося провести операцію з кодовою назвою «Напад» (Лота, В. 2014, с. 219–220), під час якої передбачалося підготувати та здійснити цілу низку заходів, зокрема змусити противника повірити у «наступ» Червоної армії на Північну Фінляндію або Норвегію у взаємодії із англо-американськими військами, що групувалися з таки-

ми ж завданнями у Шотландії, Північній Ірландії та Іспанії.

Для цього англо-американські сили демонструють зосередження військ: до шести дивізій у Шотландії та Північній Ірландії, однієї дивізії і п'яти десантних батальйонів – в Ісландії. Крім того, силами однієї дивізії готують напад на Нарвік із Ісландії і однієї дивізії – із Шотландії, на Ставангер – силами п'яти дивізій із Шотландії. Генеральний штаб Червоної армії у взаємодії з англо-американськими силами намічає Петсамо, Кіркенес, Берлевог об'єктами нападу, із терміном готовності – 1 травня 1944 року.

У розроблених Генеральним штабом Червоної армії проєктах директив командуванню Карельського фронту та Північного флоту вказували конкретні заходи для виконання.

Командуванню Карельського фронту пропонувалося виділити 3–4 стрілецьких батальйони для спільних навчань із Північним флотом із підготовки до передбачуваної десантної операції, віддати розпорядження на підготовку топографічних карт узбережжя Північної Норвегії та організувати вивчення їх офіцерським складом, а також проводити роз'яснювальну роботу серед особового складу.

Командуванню Північного флоту пропонувалося здійснити зосередження транспортів і десантних суден у Мурманському порту та в бухтах Кольської затоки, організувати дообладнання двох транспортів для десанту та організувати проведення тренувальних навчань особового складу сухопутних частин у посадці та висадці на транспортні судна, бойові кораблі та висадочні засоби.

У проєктах директив командування наказувало організувати періодичні польоти розвідувальної авіації із проведенням фотозйомки узбережжя Північної Норвегії від Водсе до Берлевог, а також висадку розвідувальних груп і окремих розвідників на узбережжі від Варде до Берлевог. При цьому акцентувалося на досягненні максимальної інтенсивності дій розвідувальної авіації в останніх числах квітня. Також пропонувалося посилити радіообмін між радіостанціями флоту та армійськими радіостанціями, розпускати чутки, що десантна операція є частиною загального плану наступу у взаємодії з англо-американськими військами. Додатково противнику передавали інформацію про виїзд офіцерів зв'язку Червоної армії до Шотландії для роботи у штабі 4-ї англійської армії нібито для координації дій проти Північної Норвегії.

Крім того, радянському командуванню пропонувалося здійснити низку хибних заходів для

демонстрації підготовки наступу Червоної армії на Балкани. Для цього через дипломатичні канали розповсюджували версію про звернення Болгарії до Радянського Союзу за військовою підтримкою, згода на яку підкріплювалася хибною підготовкою морської десантної операції із вторгнення на Балкани через узбережжя Болгарії та Румунії, плануванням інтенсивного бомбардування Констанци та Плоєшті, чутками про допомогу югославської армії маршала Тіто людьми та військовими засобами. Радянська преса публікувала матеріали про переваги наступу Союзників на Балкани (Лота, В. 2014, с. 215).

Радянська складова операції із містифікації та обману противника «Напад» була реалізована майже повністю. Проте вона зазнала певних змін, пов'язаних із успіхами Червоної армії під час ведення наступальних операцій у напрямку румунського та угорського кордонів, що створило безпосередню та більш відчутну загрозу Румунії та Південно-Східній Європі, ніж інсценування десантної операції. У бойових діях проти Червоної армії противник задіяв 115 дивізій, 35 із яких було розгромлено (Лота, В. 2014, с. 227).

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що операція «Бодігард» була наймасштабнішою спеціальною дезінформаційною операцією з містифікації та обману, підготовленою та успішно проведеною союзниками по антигітлерівській коаліції у роки Другої світової війни. Завдяки їй вдалося ввести противника в оману відносно місця, термінів та сил висадки десанту на побережжя Нормандії, зафіксувати німецькі війська, змусивши резерви підтягуватися фрагментарно і практично паралізувавши здатність Гітлера приймати рішення під час висадки у Нормандії і протягом кількох тижнів після неї.

Стратегічний розмах плану операції охоплював простір від Північної Норвегії до Чорного моря. Для конкретизації та концентрації зусиль та ресурсів було розроблено шість операцій оперативного рівня. Західні Союзники провели опера-

ції «Фортитюд Північ», «Фортитюд Південь», «Айронсайд», «Коперхед», «Цепелін», а радянський Генеральний штаб – операцію «Напад» та майже 30 операцій тактичного рівня, що доповнювали та поширювали можливості перших. До операцій біли задіяні колосальні людські та матеріальні ресурси, а також перевірені способи стратегічного обману: перебільшення сил армії, створення вигаданих військових формувань, використання подвійних агентів та застосування технічних засобів введення противника в оману.

Створенням сценаріїв обману, підготовкою та розповсюдженням хибної інформації займалися спеціально створені структури: Лондонська контролююча секція, відділ планування військової дезінформації союзників, «Комітет ХХ», розвідувальне управління та управління спеціальних завдань Генерального штабу Червоної армії.

Унікальність операції полягала в тому, що британці контролювали не лише саму інформацію, що надходила до німців, а й мали зворотний зв'язок – реакцію противника на цю інформацію, завдяки «Ультра», перехопленню сигналів, отриманих після злому німецьких кодів і шифрів.

Основними каналами розповсюдження хибної інформації та введення противника в оману були: фізичний обман, контрольовані витоки інформації через дипломатичні канали, імітація існування реальних бойових формувань через бездротовий обмін, використання контрольованих Союзниками німецьких агентів, широке використання технічних засобів для створення хибних ефектів.

Успіх операції був обумовлений спрямованістю впливу дезінформації, централізацією управління, концентрацією зусиль та грамотним розподілом ресурсів між планувальниками та виконавцями, своєчасним реагуванням на зміни в обстановці та постійним контролем запланованих дій. Це дає підстави стверджувати, що досвід підготовки та проведення операцій із обману та містифікації стратегічного масштабу не втратив своєї актуальності і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Abrutat, D. (2019). *Vanguard: the true stories of the Reconnaissance and Intelligence Missions behind D-Day*. Unicorn Publishing Group, 400 p.
- Baker, R. (2007). Operations Titanic's Paradummies. URL: <https://warfarehistorynetwork.com/article/operations-titanics-paradummies/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Brown, A. C. (1975). *Bodyguard of lies*. New York: Harper & Row, 947 p.
- Donovan, M. (2002). *Strategic Deception: Operation Fortitude*. PA: Army War College, 28 p.
- Gawne, J. (2014). Ghosts of the ETO: American tactical deception units in the European Theater, 1944–1945. *Casemate*, 352 p.

- Hesketh, R. (2000). *Fortitude: The D-Day Deception Campaign*. Overlook Books, 513 p.
- Howard, M. (1990). *Strategic deception in the Second World War*. New York, 288 p.
- Latimer, J. (2001). *Deception in War*. John Murray Publishers Ltd, 356 p.
- Levine, J. (2011). *Operation Fortitude: the story of the spy operation that saved D-Day*. Lyons Press, 272 p.
- London Controlling Section. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/London_Controlling_Section [дата зверн.: 12.02.2025].
- Masterman, J. C. (1972). *The Double-Cross System in the War of 1939 to 1945*. Yale University Press, 224 p.
- Moody, S. (2019). Operation “Titanic” – Dummy paratroopers in World War Two. URL: <https://airforcemuseum.co.nz/blog/operation-titanic-dummy-paratroopers-in-world-war-two/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Operation Big Drum. URL: <https://codenames.info/operation/big-drum/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Operation Bodyguard. URL: <https://codenames.info/operation/bodyguard/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Operation Copperhead. URL: <https://codenames.info/operation/copperhead/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Operation Ironside. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Ironside [дата зверн.: 12.02.2025].
- Operation Quicksilver (ii). URL: <https://codenames.info/operation/quicksilver-ii/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Operation Zeppelin. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Zeppelin_\(deception_plan\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Zeppelin_(deception_plan)) [дата зверн.: 12.02.2025].
- Ops(B). URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Ops_\(B\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ops_(B)) [дата зверн.: 12.02.2025].
- Taveres, E. S. (2001). *Operation Fortitude: The Closed Loop D-Day Deception Plan*. Air Command and Staff College, 43 p.
- The grand deception around D-Day. Operation Bodyguard. URL: https://www.beachesofnormandy.com/articles/Operation_Bodyguard/?id=05cba00f2f [дата зверн.: 12.02.2025].
- Грін, Р. (2017). 48 законів влади. URL: <https://fliphtml5.com/mrxkt/tpqv/48/> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Громыко, А. А. (глав. ред.). (1978). *Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Сборник документов. Т. II. Тегеранская конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США и Великобритании (28 ноября – 1 декабря 1943 г.)*. М.: Политиздат, 198 с.
- Даунінг, Т. (2024). Армія, якої не існувало. Операція Фортитюд – найбільший обман Другої світової. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5112kngpz7o> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Лота, В. (2014). *Операция “Бодигард”: потерянный след*. М.: Кучково поле, 240 с.
- Окончание войны в Европе. Политическое и военное решение проблемы второго фронта. URL: https://web.archive.org/web/20150612083950/https://encyclopedia.mil.ru/files/VOV/tom9/VOV_Vol9_124-206_Chap3.pdf [дата зверн.: 12.02.2025].
- Операция “Бодигард”: самая масштабная и изобретательная дезинформация Второй мировой войны. (2021). URL: <https://fishki.net/4009785-operaciya-bodigard-samaja-masshtabnaja-i-izobretatelynaja-dezinformacija-vtoroj-mirovoj-vojny.html> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Операція “Фортитюд”. (2016). URL: <https://january31.livejournal.com/52834.html> [дата зверн.: 12.02.2025].
- Сунь-цзи, (2016). *Мистецтво війни*: переклад з англійської Г. Литвиненко (ред. пер.). Харків : Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 128 с.

REFERENCES

- Abrutat, D. (2019). *Vanguard: the true stories of the Reconnaissance and Intelligence Missions behind D-Day*. Unicorn Publishing Group, 400 p. [in English].
- Baker, R. (2007). Operations Titanic’s Paradummies. URL: <https://warfarehistorynetwork.com/article/operations-titanics-paradummies/> [Accessed:12.02.2025]. [in English].
- Brown, A. C. (1975). *Bodyguard of lies*. New York: Harper & Row, 947 p. [in English].
- Dauninh, T. (2024). Armia, yakoi ne isnuvalo. Operatsiia Fortytiud – naibilshyi obman Druhoi svitovoi [An army that did not exist. Operation Fortitude – the biggest deception of the Second World War]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5112kngpz7o> [дата зверн.: 12.02.2025]. [in Ukrainian].
- Donovan, M. (2002). *Strategic Deception: Operation Fortitude*. PA: Army War College, 28 p. [in English].
- Gawne, J. (2014). *Ghosts of the ETO: American tactical deception units in the European Theater, 1944–1945*. Casemate, 352 p. [in English].

Gromyko, A.A. (ed.). (1978). *Sovetskij Soyuz na mezhdunarodnyh konferenciayah perioda Velikoj Otechestvennoj vojny 1941–1945 gg. Sbornik dokumentov. T. II. Tegeranskaya konferenciya rukovoditelej treh soyuznyh derzhav – SSSR, SShA i Velikobritanii (28 noyabrya – 1 dekabrya 1943 g.)* [The Soviet Union at international conferences during the Great Patriotic War of 1941–1945. Collection of documents. T. II. Tehran Conference of the leaders of the three allied powers – the USSR, the USA and Great Britain (November 28 – December 1, 1943)]. M.: Politizdat, 198 s. [in Russian].

Hesketh, R. (2000). *Fortitude: The D-Day Deception Campaign*. Overlook Books, 513 p. [in English].

Howard, M. (1990). *Strategic deception in the Second World War*. New York, 288 p. [in English].

Hrin, R. (2017). 48 zakoniv vlady [48 laws of power]. URL: <https://fliphtml5.com/mrxkt/tpqv/48/> [Accessed:12.02.2025]. [in Ukrainian].

Latimer, J. (2001). *Deception in War*. John Murray Publishers Ltd, 356 p. [in English].

Levine, J. (2011). *Operation Fortitude: the story of the spy operation that saved D-Day*. Lyons Press, 272 p. [in English].

London Controlling Section URL:https://en.wikipedia.org/wiki/London_Controlling_Section [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Lota, V. (2014). *Operatsiya “Bodigard”: poteryannii sled* [Operation “Bodyguard”: lost track]. M.: Kuchkovo pole, 240 s. [in Russian].

Masterman, J. C. (1972). *The Double-Cross System in the War of 1939 to 1945*. Yale University Press, 224 p. [in English].

Moody, S. (2019). Operation “Titanic” – Dummy paratroopers in World War Two. URL: <https://airforcemuseum.co.nz/blog/operation-titanic-dummy-paratroopers-in-world-war-two/> [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Okonchanie voini v Yevrope. Politicheskoe i voennoe reshenie problemi vtorogo fronta. [The end of the war in Europe. Political and military solution to the problem of the second front]. URL: https://web.archive.org/web/20150612083950/https://encyclopedia.mil.ru/files/VOV/tom9/VOV_Vol9_124-206_Chap3.pdf [Accessed: 12.02.2025]. [in Russian].

Operation Big Drum. <https://codenames.info/operation/big-drum/> [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Operation Bodyguard. URL: <https://codenames.info/operation/bodyguard/> [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Operation Copperhead. URL: <https://codenames.info/operation/copperhead/> [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Operation Ironside. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Ironside [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Operation Quicksilver (ii). URL: <https://codenames.info/operation/quicksilver-ii/> [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Operation Zeppelin. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Zeppelin_\(deception_plan\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Zeppelin_(deception_plan)) [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Operatsiya “Bodigard”: samaya masshtabnaya i izobretatel'naya dezinformatsiya Vtoroi mirovoi voini. (2021). [Operation Bodyguard: the largest and most inventive disinformation of the Second World War]. URL: <https://fishki.net/4009785-operaciya-bodigard-samaja-masshtabnaja-i-izobretatelynaja-dezinformacija-vtoroj-mirovoj-vojny.html> [Accessed:12.02.2025]. [in Russian].

Operatsiya “Fortityud”. (2016). [Operation Fortitude]. URL: <https://january31.livejournal.com/52834>. [Accessed: 12.02.2025]. [in Russian].

Ops(B). URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Ops_\(B\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ops_(B)) [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Sun-tszy, (2016). *Mystetstvo viiny* [The art of war]: per. z anhl. (H. Lytvynenko, Trans.). Kharkiv: Knyzhkovyi klub “Klub Simeinoho Dozvillia”, 128 s. [in Ukrainian].

Taveres, E. S. (2001). *Operation Fortitude: The Closed Loop D-Day Deception Plan*. Air Command and Staff College, 43 p. [in English].

The grand deception around D-Day. Operation Bodyguard. URL: https://www.beachesofnormandy.com/articles/Operation_Bodyguard/?id=05cba00f2f [Accessed:12.02.2025]. [in English].

Serhii SYDOROV

Doctor of Historical Sciences, Professor

The National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1961-4251>

**DECEPTION ON A STRATEGIC SCALE –
80 YEARS OF THE SPECIAL DISINFORMATION OPERATION
OF MYSTIFICATION AND DECEPTION OF THE ENEMY “BODYGUARD”**

The article examines and analyzes a set of measures developed and implemented by the Allies of the anti-Hitler coalition during the preparation and conduct of the special disinformation operation of mystification and deception “Bodyguard”, which was of strategic importance in terms of the scale of activities and results. The operation plan provided for the sequential conduct of 6 major and more than 30 operational and tactical level operations to disinform the enemy. The operation was carried out in three main areas: spreading false information about the time and place of the Allied offensive; creating false signs of the concentration of military units and military equipment in the British Isles; and interaction with the General Staff of the Red Army on disinformation of the enemy. The plan of Operation Bodyguard was implemented with the use of double agents, technical intelligence means and diplomatic channels; with the help of visual deception of enemy air reconnaissance. The main one was Operation Fortitude, which consisted of two operations: Fortitude North and Fortitude South. In the interests of Operation Bodyguard, the General Staff of the Red Army conducted an operation to disinform the enemy, codenamed “Attack”. The set of measures taken achieved its goal. The Allies managed to mislead Germany’s top military and political leadership about the timing of the invasion, the area of landing on the European continent, and their combat composition. The success of the operation was due to the direction of the impact of disinformation, centralization of management, concentration of efforts and the competitive distribution of resources between planners and executors, timely response to changes in the situation and constant control of planned actions.

Keywords: *Operation Bodyguard, Fortitude, Attack, misleading, London Control Section (LCS), FUSAG, double agents.*